

ESAGEV

Ekonomik ve Sosyal Düşünce Araştırma Geliştirme Vakfı

Hıristiyan Batıda Eğitim

ÜNİVERSİTELERİN KURULMASI

1. Bölüm: İstilaların Gölgesinde

A) Barbar İstilaları

Avrupa kıtası 4. yüzyılı “Barbar İstilaları” denilen bir hareketlenmenin altında geçirdi. Ancak bu istilaların özelliği gelip geçici ve etkileri kısa süreli değil neredeyse birkaç yüzyılı kapsayan bir siyasi değişim ve ardından bugünlere kadar gelen yine siyasi, ekonomik ve içtimai değişim ve yeniliklerin filizlendiği olaylar dizisi olmuştur. Kıta Avrupası’nın medeni yüzünü temsil eden Roma, ikiye bölünmüştür. Batı Roma ise zaten uzun zamandır İmparatorluk sınırlarını çiğneyip geçen hepsine barbar milletler denilen Franklar, Cermenler, Allemanlar, Gotlar ve Hunlar gibi kavimlerin ayakları altında ezilmiştir. Barbar İstilaları öyle bir noktaya ulaştı ki Vizigot Kralı Alaric, 410’da Roma şehrini zapt etmiş ve asırlardır medeni dünyanın büyük kısmını elinde tutan büyük devleti baştan aşağı çiğnemiştir. Doğu Roma ise Batı’nın tam aksine barbarlara karşı iyi mücadele etmiş ve Roma’nın varisi olduğunu hem doğudaki hem de batıdaki devletlere hatırlatmıştır. Hatta 550’lerde Akdeniz kıyılarının neredeyse tamamını elinde tutabilmiştir. Ancak Doğu Roma’nın talihi, bu sefer güneyden gelen sürpriz bir milletle yani Müslümanların eliyle tersine dönecektir.

Roma 391’de İznik Konsülü’yle Hıristiyanlığı tek resmi din olarak kabul etmesinden sonra önce Roma topraklarında yayılan Hıristiyanlık, daha sonra kendisine yeni hedef alanı bulacaktır. Kilise, Roma’nın çökmesiyle kendisini tek başına bulmuş ve Roma topraklarının yeni fatihlerine bu dini tebliğ etme gerekliliği hissetmiştir. Kilise, barbarları Hıristiyanlaştırırken aynı zamanda onları Romalılaştırmak ve medeni hayata geçirmek için uğraşıyordu. Şehirler, işgallerle tahrip olmuş ve siyasal boşluk neticesinde yolların güvenliği kalkmıştı. Şehirlerarası ticaretin bu sebeple kopması neticesinde ekonomi küçülmeye başlamıştır. Tarım da yine işgaller ve yağmalardan çok etkilenmiş üretim azalmış ve dolayısıyla nüfus da düşmeye başlamıştır. Bütün şehirler ve köyler küçüldükçe küçülüyor, hepsi kendi kabuğuna çekiliyordu. Avrupa’yı Avrupa yapan Roma neredeyse yok olmak üzereydi. Entelektüel hayatın yok oluşu 3. yüzyılın sonundan itibaren başladığı gibi bu yok oluş da edebiyat, yazı ve sanat gibi her alanda görülmeye başlamıştır.¹

Roma İmparatorluğu’nun hükmü altındayken geliştirilmeye başlamış olan Hıristiyanlığın tebliğ tecrübesi, barbar Avrupası’nda tekrar kendisini gösterir. Roma, Kartaca ve bazıları da İspanya’da yetişmiş keşişler, göçebe halkların arasında dolaşmaya başlar. Kendisini bu vazifeye adanmış keşişler, onları Hıristiyanlaştırırken bir yandan da basit dil eğitimi, şehirde yaşama gibi temel medenileşme esaslarını da inşa etmekteydi. Tabi bu öğretilerin uygulamalı tatbiki ise yeni yeni tesis edilen *manastırlarla* gerçekleşebilecekti. Aziz Benedictus gibi birçok Hıristiyan din adamı, kıta

¹ Henri Pirenne, *Mohammed and Charlemagne*, George Allen & Ulwin Ltd. London 1939, s. 118.

Avrupası'nın baştan aşağı gezmekte ve rastladığı topluluklara Hıristiyanlık öğretilerini sunmakta ve manastırlar kurmaktaydı.

Avrupa'da Roma hayatının can çekiştiği bu dönemde Roma'nın daha önce hâkim olmadığı İrlanda ve İngiltere adası, 4. yüzyılda Hıristiyanlığı seçmiş ve Aziz Patrick ve Aziz Columba gibi din adamlarını gayretleriyle bölgede hem Hıristiyan hem de Romalı bir toplum inşa edilmişti. Romalı Hıristiyanlığı Kelt yorumuyla terkip eden bu keşişler, daha sonra kıta Avrupası'ndaki Kelt halkların arasına girecek ve bu pagan milletlerin Hıristiyanlığı benimsemeleri daha da kolaylaşacaktı. Ayrıca İrlanda ve daha sonra İngiltere'de kurulan manastır ağı, tüm Avrupa'ya örnek teşkil edecektir. Yunan ve Roma kaynaklarıyla beslene Hıristiyanlığın Kelt kültürüyle özümsemiş Avrupa'ya aktarılma süreci "İrlanda Mucizesi" olarak adlandırılmıştır.² Kilise'nin kendisi ve manastır gibi kurumları, Roma'nın nefes aldığı tek yaşam alanıydı. Gerek Büyük Gregorius'un Aziz Benedictus'un hayatı ekseninde telif ettiği tefekkür yazıları, Avrupa'da manastır düşüncesinin gelişmesine vesile olduğu gibi yine Canterbury piskoposu Augustinus'un Benedictus kurallarını yayarak oluşturduğu manastır ağı tüm Avrupa'ya yayılır.³ Avrupa erken ortaçağı Benedicten manastırların geniş ağlarının içinde kapatmıştır.

B) Hıristiyanlaştırma ve Romalılaştırma

Kilise ciddi ve önemli bir misyona kalkışmıştı. Roma'nın siyasi ve askeri olarak karşı durmadığı milletleri, ehlileştirmeye çalışıyordu. Barbar kralları da fethettiği her Roma şehrinde bu imparatorluğun kalıntılarına karşı saygı duymaya başlamışlar ve bu kadim ve ezici medeniyetin hayranı olmuşlardı. Tabi kadim Roma'dan kültür aktarımı ancak Latince ile mümkün olmaktadır ve nihayet bu milletler, kendi devlet işlerinde Latinceyi kullanır oldular.⁴ Bir taraftan Hıristiyan olan bu milletler diğer taraftan da keşişlerden öğrendikleri Latinceyle Romalı oluyorlardı. Latince güçleniyordu. Zaten bu istilalar, her ne kadar kadim Latin edebiyatın gelişmesini engellese de Latin yazını, tamamen yok olmamış ve yaşamaya devam etmişti.⁵ 7. yüzyıla geldiğimizde artık hem Britanya toprakları hem de Galya/Kelt topraklarında Hıristiyanlık hâkim konuma ulaşmıştı.

Kilise, eski klasik kitapları kendi manastırlarda saklıyorlardı. Aziz Augustinus'tan beridir eserlerine klasik felsefeyi kullanan din adamları, bu geleneği devam ettirmişlerdi. Theodoric'in saray papazı olan Boethius gibi Seville'li İsidore gibi din adamları, Aristo'nun eserlerini çevirerek kendi çağdaşlarına aktarmışlardı. Boethius'un asıl önemi, Aristo'nun eserleri çevrilene kadar Ortaçağ'lar boyunca mantıkta otorite kabul edilmesidir.⁶ Tabi olarak Hıristiyan din adamları, Latincenin kullanımı için bile eski pagan klasiklerini kullanmaya devam etmişti. Çocukların eğitilmek için manastıra

² Umberto Roberto, "Barbar Krallıkları, İmparatorlukları, Prenslükleri", *Ortaçağ 1. Cilt*, Ed. Umberto Eco, (Çev. Leyla Tonguç Basmacı) Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s. 92.

³ Anna Benvenuti, "Monastizm" ed. U. Eco, a.g.e., s. 240.

⁴ Pirenne, a.g.e., s. 119.

⁵ Pirenne, a.g.e., s. 123.

⁶ Etienne Gilson *Ortaçağ'da Felsefe*, (çev. Ayşe Meral) Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 139.

gönderildiği bu dönemde kutsal metinlerin ve normatif metinlerin yorumu ve azizlerin menkıbeleri gibi metinler üzerinden verilen eğitim, manastırlarda kütüphanelerin ve *scriptorium*ların (metinlerin çoğaltıldığı yazıhaneler) olmasını zorunlu tutar.⁷

Got kralı Theodoric'in yanında buluna diplomat Cassiodorus dönemin papasının da desteğiyle geleneksel disiplinlerin Hristiyan kültürünün eğitimiyle mükemmel bir şekilde birleştiği üst düzey bir okul projesini hazırlar.⁸ Her ne kadar bu plan tamamlanamasa da Hristiyan Germanic dünyada bir meşale yakmıştır. Manastırlarda telif edilmeye başlanan klasik eserler artık gün yüzüne çıkma zamanını beklemektedir. Latince, Avrupa'da yaşayan muhtelif milletlerin ortak dili haline gelerek onların yaşadığı topraklar da "Romania" ismiyle anılmıştır.⁹

C) Papaz Okulları ve Charlemagne

İrlanda ve İngiltere'de manastır sistemi ve klasik eserlerin kutsal metinleri tefsir etmek amacıyla kullanıldığını söylemiştik. Bu bölgedeki manastırlar aynı zamanda edebiyat eğitiminin verildiği tek yerd. 800'lere geldiğimizde Avrupa artık değişmiştir. Büyük Gregorius'un başlattığı Kilise, artık bir devlet gibi davranmaya ve Avrupa siyasilerinin üzerinde söz söylemeye başlamıştır. Bunun ilk ciddi tezahürü, Papa III. Leo'nun Frankların kralı Charlemagne'a *imperator romanorum* (Romalıların imparatoru) unvanıyla taç giydirmesidir. Yani Papalık, Charlemagne üzerinden Frankları kontrol edebilmeyi ummaktadır.

Avrupa'da Karolenj dönemi olarak adlandırılan ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğu olarak bilinen devletin kurucusu olan Charlemagne da kendisini Romalı bir hükümdar olarak görmekte ve hem etrafındaki devlet ricalinin hem de halkının bir Romalı gibi davranmasını ummaktadır. Ancak hayaller bu ise gerçek farklıdır. Karolenjler döneminde "temel bilgiler" ciddi çöküş içinde olduğu gibi ritüellerin işleyişi için gerekli olan dini metinlerin yorumlayışı ve uygulayışında ciddi hataların oluşması tehlikesi vardı.¹⁰ Charlemagne etrafındakilerin resmi üslupta mektup yazmadığından yakınmış ve buna çare bulmak için 789 tarihli fermanla her piskoposlukta ve her manastırda hem özgür hem de köle çocuklarının katılabileceği, gramer, yazı sanatı ve takvim derslerinin olduğu okullar açılmasını emretmiştir.¹¹ Artık kıtanın her yerinde her şehir ve köyde manastırların bünyesinde okuma yazma ve basit hesap öğreten birçok okul zuhur edecektir.

Bu okullaşma ile halkını medenileştirmek isteyen Charlemagne, bu planı gerçekleştirmek için etrafına o dönemin önemli din bilginlerini toplar. Bunlar içinde İngiltere'den gelen York'lu Alcuin önemlidir. Çünkü yaşadığı yerde önemli klasikleri ihtiva eden büyük bir manastır kütüphanesine sahip

⁷ Anna Benvenuti, "Eğitim ve Yeni Kültür Merkezleri" Ed. U. Eco, C 1, a.g.e., s. 167.

⁸ Benvenuti, aynı yer.

⁹ Pirenne, a.g.e., s. 139.

¹⁰ Benvenuti, a.g.m., s. 170.

¹¹ Gilson, a.g.e., s. 188.

olan Alcuin, Fransa'ya yeni bir Atina kurma hatta o Atina'dan daha üstün bir Atina kurma -unk  ikinci Atina İsa Mesih'in hikmetleriyle zemin bulan Klasikleri  ğretecekti- hayalini kurmuştur.¹² Cassiodorus gibi Alcuin'in projesi de gerçekleşmemişti. Ancak Alcuin'in bu topraklarda başlattığı klasiklere dönüş projesinin semeresi olarak Yunan ve Roma kültürünün ihya edildiği ilk yer Paris  niversitesi olacaktır¹³. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun başkenti Aquisgrana'da (bugünkü Aachen) kurulan *Schola Palatina*'da (Saray Okulu) skolastik geleneğin karakteristiği yani *trivium* (gramer, retorik ve diyalektik) ve *quadrivium* (aritmetik, astronomi, geometri ve müzik) şeklinde tasnif edilen bilimler tasnifi ortaya çıkmıştı. Bu uygulama –zaman ve yere göre değişse de- geç ortaçağda kurulan ilk üniversitelerde ve İslam topraklarında medreselerde uygulanan bilimsel tasnifin aynısıdır. Birleşik Avrupa'nın hayalini kuran Charlemagne'ın attığı adımların devamı halefleri tarafından sürdürülmesine de yine de Avrupa zihinsel tarihinde “Karolenj Rönesansı” denilecek fikri hareketin temeli atılır.

D) Karolenj Rönesansı

Avrupa, 3. yüzyıldan beridir yaşadığı sosyal ve ekonomik kapanıklık, siyasi istikrarın sağlanması, yeni ve işlevsel tarım aletlerinin gelmesi ve Müslümanlarla ticaretin gelişmesi neticesinde ekonomik vaziyet d zliğe çıkmıştır. Zaten İrlanda ve İngiltere manastırlarında başlayan klasiklere dönüş veya “aydınlanma” hareketi Muhterem Bede gibileriyle yaygınlık kazanmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz Charlemagne'ın projelendirdiği Galya'nın eğitim projesi kapsamında çağırdığı York'lu Alcuin gibi isimler Frank topraklarına davet edilmişti. Aziz Columban da yine o topraklarda Galya'ya yerleşip Germenlerin Hıristiyan olma misyonuna katılmıştı. Anglo-Saksonların aksine Germenler tamamen Romalılařmıřtı¹⁴. Canterbury gibi Anglo-Saxon şehirleri Galya'nın Germania'nın ihtiyaı olan misyonerlerin yetiştiği merkez olmuştu. Canterbury'de eğitim almış İngiltere'den Avusturya*'ya giden bir Anglo-Sakson kendisini vahşilerin arasında uygar hissediyordu.¹⁵ Anglo-Saksonlar bu işte o kadar başarılı olmuşlardı ki tarihleri boyunca doğru dürüst Roma h kimiyyet görmeyen Anglo-Sakson'lardan Muhterem Bede'nin eseri ile geç dönem Latin eserler arasında fark yoktur.¹⁶

Karolenj rönesansı evvela Barbar istilaları altında etkilenen Latincenin yaygınlaşması ve düzeltilmesini hedeflemişti. Zaten Merovenj dönemindeki Latince sert ve kaba bir dil olsa da Karolenjlerin iktidarı sırasında Latince, yerel dilleri sistem dışına itmiş ve tek yazın dili olmuştu.¹⁷ Bu değişim genellikle Latince üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak yukarıda da sıkça vurgulandığı üzere Germen halklarının medenileştirilmesi için kullanılan Latince, Avrupa'nın kadim kültürüne dönmesini

¹² Gilson, a.g.e., s. 192.

¹³ Gilson, a.g.e., s. 193.

¹⁴ Gilson, a.g.e., s. 187.

* **Avusturya**, Merovenj döneminde Fransa, Almanya ve Benelüks  lkelerinin bulunduğu coğrafyanın adı.

¹⁵ Gilson, a.g.e., s. 182.

¹⁶ Gilson, a.g.e., s. 185.

¹⁷ Pirenne, a.g.e., s. 276.

sağlayacaktı. Bu süreç, kadim Latinceyi iyi bilen Anglo-Sakson misyonerlerin Avrupa'ya fasih Latinceyi öğretmesiyle başlamıştı.

Pirenne'ye göre: “Latince'nin bir diğer boyutu da en azından dinsel düzlemde kalsa da tüm kıtayı tek bir dilde birleştirebiliyor olmasıydı ve Kilise'nin de hedeflediği buydu. Hem saf bir Latince ile hem de el yazısında yeni bir form oluşturma gayretleriyle bu dil, kullanışlı hale getirilirken aynı zamanda da dini cemiyetin içinde olmayan (laity) insanlara da okuma yazma öğretme projesi de bu rönesansın bir hedefiydi.”¹⁸ Bu çalışmaların sonucunda kıta Avrupası hem Kilise'nin hem de Karolenjlerin hayal ettiği toplumun çok yukarısına çıkmıştı. Hatta İslam'ın gelmesiyle kadim Akdeniz medeniyetinin dağıldığını düşünen Pirenne'ye göre medeniyet, Akdeniz'den kuzeye doğru göç etmişti.¹⁹

2. Bölüm: 12. Yüzyıl Fikirsal Hareketlenmesi

A) Çeviriler

Cisterciën, Augustinian ve Benedicten gibi tarikatlarının kurduğu manastırlar Avrupa'da kaybolduğu sanılan bilim ve tekniğin yaşatıldığı yerler olarak kalacaktır. Zaten bu tarikatlar tarımın gelişmesi ve yayılması noktasında önemli gelişmelere imza atmış ve neticede Avrupa halklarının enerjisine yeniden kavuşmasına ve nüfusun artarak ekonominin canlanmasına katkıda bulunmuşlardı. 1000'li yıllar artık kendi içinde huzuru sağlamayı başarmış ve sosyal olarak da asırlar önce gelen göçebe milletler ehlileşmiştir. Tabi bu yıllarda Avrupa'nın yeni komşusu olan Müslümanlar da bilim ve teknik alanında zirveye çıkmışlar ve siyasi olarak da İbn Haldun'un deyimiyle “Hristiyanlar Akdeniz'de tahta bile yüzdüremeyecek” kadar Akdeniz'in etrafını da elinde tutmuşlardı.

Ancak hem İber yarımadasında ve Fransa'nın alt bölgeleri dahil hem de Sicilya'da belli dönem tesis edilen Müslüman hakimiyeti, Avrupalıların bu komşuları tanımak zorunda kalmasına neden olmuştur. Bu coğrafyaya yakın manastırlarda bazı keşişler Arapça öğrenmiş ve Müslüman eserleri tanımaya ve onları çevirmeye başlamıştır. Bu bilgi alışverişi hem İspanya hem de Sicilya'da sürdürülmekteydi. 1085'te *Toledo*'nun Müslümanların elinden alınmasıyla Hristiyanların eline geçen Arapça eserlerin çevirisi o kadar çok artar ki bazı alimler bu çevrilmiş eserleri okuyup özümseyecek zamanına sahip olamadıkları için umutsuzluğa kapılır.²⁰

Yunan bilimlerini arayan Avrupalılar, Toledo'da -muhtemelen- kurduğu tercüme odasında başlayan Arapçadan Latinceye çeviri aktarımı sayesinde hem klasikleri hem de bunların Arapça yorumlarını da öğreniyorlardı.²¹ Bu çevirilerde sadece belli alanda değil, felsefe, tıp, matematik,

¹⁸ Pirenne, a.g.e., s. 279.

¹⁹ Pirenne, a.g.e., s. 282.

²⁰ Pietro Corsi, “Giriş” a.g.e., ed. U. Eco, C. 2. s. 328.

²¹ Corsi, a.g.m., s. 335.

astronomi gibi çeşitli disiplinlerden eserler çevrilmiştir. Batılılar, bu çevirilerle aslında bir noktada Arapçanın zengin terminolojisini de kendi kültürlerine aktarmıştır.²² Bu çeviri faaliyeti sadece Arapçadan yapılmamaktadır. Bizans ile kıta Avrupa'sının yaşadığı siyasal ve teolojik sürtüşmeden dolayı Avrupa, Yunanca ile bağımlı koparmıştır. Katolik ve Ortodoks olarak ikiye bölünmüş Hristiyan dünyasının arasında Arapça bir köprü vazifesi görmüştür.²³ Yine de Bizans topraklarından Avrupa'ya geçen düşünüler, Avrupa'ya Yunancayı öğretmişlerdi. Avrupa'ya sadece Arapça ve Yunancadan değil İbraniceden de çeviri yapılmaktaydı. Bu çeviri hareketleri dini kurumların bünyesinde din adamlarıyla yapılmaktaydı. Amaç, kutsal metinlerle kadim klasiklerin birbiri ile uyumunu sağlamaktı. Bu amacı güden bir matematikçinin II. Silvestre adıyla 999 yılında Papa olarak seçilmesi bu çalışmaların boyutu hakkında fikir verebilir. Zaten Aziz Augustinus ve Aziz Ambrosius gibi ilk dönem Hristiyan alimlerinde var olan bu gelenek, Büyük Anselmus, Thomas Aquinas, Abelardus, Salisburyli John gibi klasik metinleri (örn Mantık) Hıristiyan zemininde yorumlama akımı ile güçlenmişti. Ancak teorik ve teknik bilgilerin, kütüphanelerin ve klasik diller ile Arapça ve İbranice bilenlerin bağımsız din adamlarına ait kurumlarda ve monastik tarikatlarda (örn. Cisterciyen ve Benedicten) toplanması erken ortaçağ boyunca eğitimin bunların elinde tekelleşmesine sebep olur.²⁴ 12. yüzyıldan itibaren Kilise ve kurumlarından ayrılmak isteyenler yeni arayışa girecek ve nihayetinde bugün bile eğitimlerine kesintisiz devam eden üniversiteler kurulacaktır.

B) 12. Yüzyıl Rönesansı

Rönesans denilince İtalya'dan başlayan 15. yüzyıl akımı gelmektedir. Zaten ortaçağlar "karanlık" olduğundan dünya toptan bin yıldır uyumakta ve 15. yüzyılda sadece Avrupa uyanmaya başlanmaktadır. 12. yüzyıl rönesansı geç ortaçağlar boyunca 15. yüzyıldaki meşhur Rönesans'a doğru giden bir fikirselle ve ilmi hareketin ismidir. Yukarıda biraz bahsettiğimiz fikirselle hareketlerin doygunluğa ve ürün vermeye başladığı dönemdir.

Kadim eserlerin takip edildiği ve Arapçadan çevirilerin yapıldığı bu dönemde *Monte Cassino* ve İtalya'daki diğer manastırlar, bu tür eserleri istinsah etmeye başlamışlardı. Bu çeviri ve eser çoğaltma misyonu, yine İtalya'da vücut bulan *Salerno Tıp Okulu*'nun gelişmesine önemli katkılar sunmuştur.²⁵ *Bec Manastırı* da kuzey Alplerin üstündeki bilim merkezlerindedir. Monte Cassino'nun yanı sıra *Bec* manastırı da içinde bulunan kütüphane ve eserlerin çoğaltılması işini yürüten keşişler (en

²² Corsi, a.g.m., s. 337.

²³ George Sarton, *A Guide to the History of Science*, Chronica Botanica Company, Waltham, Mass. USA 1952, s. 31.

²⁴ Corsi, a.g.m., s. 329.

²⁵ Corsi, a.g.m., s. 329. Ayrıca aynı sayfada yazar bu süreçte Arap tıbbından eserleri çeviren Afrikalı Constantinus'un Salerno Tıp Okulu'nda (müstakbel Salerno Üniversitesi) çalışması bu okulun Arap tıbbından etkilenip etkilenmediği şüphesini barındırdığını söyler.

meşhuru Aziz Anselmus) genelde filozof olarak görülmüştür.²⁶ Kıtanın muhtelif yerlerinde bunun gibi birçok manastır, 12. yüzyıl öncesinde bilimi üretme, yayma ve muhafaza merkezleri halinde gelmiştir. Eski eserleri yeniden yayınlama ve cilt ve sayfalarını onarma gibi işlemler olmasının yanında çeşitli yerlerden önemli kitaplar toplansa da buralarda büyük kütüphanelerden söz etmek zordur. Ancak birbirlerinden kopuk olan bu manastırlar, 12. yüzyıla girdiğimizde yavaş yavaş çöküş dönemine girecek ve onların görevini katedraller alacaktır.²⁷ Aynı manastırlar gibi katedraller de kendi kütüphanesine, arşivine, okuluna sahiptir.

İlk  rnekleri Kuzey Fransa'da *Chartres*, *Paris* ve *Orleans*'ta, İngiltere'de *Canterbury* ve İspanya'da da *Toledo*'daki katedrallerde görülmüş ve buralarda Avrupa'nın o tarihteki önemli düşün adamları dersler vermiş ve klasikler yeniden yorumlanmıştır. Chartres'dan gelecek bahsimizde bahsedeceğiz ama İngiltere-Canterbury'de kıta Avrupa'sında eğitim alan ünlü düşünürlerin (Salisburyli John, Theobald, Thomas Becket) toplandığı yer olmuřtu²⁸. Toledo ise matematik, tıp, mantık, astronomi, felsefe İslam Arap kaynaklarının batıya aktaran önemli mütercimlerin olduğu yerd ²⁹. Bu katedral okulları toplanan bilgileri yeniden işlemeye başlarken yine Yunancadan ve Arapçadan çevirilerle besleniyorlardı. Bu sırada İtalya'da tahta çıkan **II. Friedrich** ( . 1250), ilk bürokratik devleti kurarken İslam dünyası ile azami bir ölçüde temaslara girişecekti. Hatta bu temaslardan ötürü aforoz edilmiştir. ağın çok ötesinde olan bu hükümdar, Palermo'da Arap şiir ve kültürünü İslam dinini -muhtemelen- Arap hocalardan ders alarak öğrendiği gibi, hem Bizans hem de Müslüman kültürlerinin Latin kültürüyle harmanlandığı Sicilya'da yetişmiştir.³⁰ Memluk Sultanı el-Kamil ile dostane ilişkiler kuran II. Friedrich -göstermelik- Haçlı seferi düzenleyerek Doğu ile direkt temasa başlamış ve Doğu'daki Müslüman meliklerle bilimsel alışverişi sürdürmüştür.³¹ II. Friedrich bu yolda yalnız değildir ve Toledo'daki tercüme faaliyetlerini finansal ve ilmi konularda destekleyen ve astronomiyle hakkında hüküm verebilecek kadar ilgilenen Kastilya kralı **X. Alfonso**'yu ( . 1284) unutmamak gerekir.

C) Chartres Okulu

12. yüzyıla geldiğimizde Cassiodorus ve Boethius'un hayal edip gerçekleştiremediği okullar, Fransa'nın Chartres şehrindeki büyük katedralde vücut bulur. Klasik eserlerin çevrilip Hristiyanlık düşüncesiyle eklemlemeye başladığı bu dönemde Chartres'de inşa edilmiş büyük katedralde doğa bilimlerin yeniden yorumlanması başlar. Boethius, Capella, Bede, Anselmus ve Abelardus gibi

²⁶ Charles Homer Haskins, *The Renaissance of Twelfth Century*, Harvard University Press, Mass. USA 1955, s. 38.

²⁷ Haskins, a.g.e., s. 47.

²⁸ Haskins, a.g.e., s. 50.

²⁹ Haskins, a.g.e., s. 52.

³⁰ Gömeç Karamuk, "II. Friedrich von Hohenstaufen'in İslam Dünyası İle İlişkileri ve Arapça Kroniklere Yansıması", *Bellefen*, 219, Cilt: LVII - Sayı: 219 - Yıl: 1993, s. 456.

³¹ Karamuk, a.g.m. s. 466.

klasikleri çevirip yeniden yorumlayan düşünürlerin taşıdığı misyon Chartres'te kurumsal bir şekle bürünür. Chartres Okulu, antik dönemin en büyük filozofu Platon'un eserlerinin Hıristiyan perspektifinden yeniden yorumlanmasını hedefleyen, doğa ve beşeri bilimlerde Hıristiyan inancı arasında birliklik inşa eden ve nihayet o dönemde antik çağı kaplayan örtüyü kaldırarak kadim düşüncenin gün yüzüne çıkmasını sağlayan bir misyon yüklenir.³²

Okulun önemli hocalarından Bernard de Chartes bir gramerciydi ve Klasiklerin öğrenciler tarafından bilinmesi gerektiğine inanan biri olduğu gibi dönemin en büyük Platoncusuydu.³³ Aslında Avrupa'da klasiklerin unutulmamasını ve hatta yeniden aydınlanmasını sağlayan önemli bir sebep, bu felsefeyle uğraşanların asıl mesleğinin edebiyatçı olması ve bu eserlerle bazen istinsah bazen de Latince öğretimi bahanesiyle bu eserlerle haşır neşir olmasıydı. Bernard'ın öğrencisi olan Thierry beşeri bilimler üzerine eserler yazmaya başlar ve *Yaratılış*'ı (Tekvin) Aristo'nun *Fizik*'iyle açıklar.³⁴ Chartres Okulu, kendi misyonunu kadim eserlerin çözümlenerek kutsal metinlerin tefsir edilmesinde kullanılması olarak belirlemişti.

3. Bölüm: Yeni Bir Kurum Arayışı: Üniversiteler

A) Toplumsal Zemin

Kentselleşme, imalat faaliyetlerinde çeşitlilik, ticaretin ve tarımın gelişmesi ve ticarileşmesi ve ekonominin yerel olmaktan çıkması gibi değişimleri ve gelişmeleri mevcut Avrupa hukuku karşılayamamaktadır.³⁵ Bu durum yeni hukuki arayışlara sürüklediği gibi hukuk biliminin ortaya çıkmasını sağlar. İlk olarak klasiklere başvurulur ve Justinianus hukuk metinleri incelenir. Bu yorumlama süreci ilk Bologna'da başlayacak ve daha sonra Avrupa'da kurulan ilk üniversiteler Bologna'yı örnek alarak hukuk eğitimini müfredata ekleyecektir.³⁶ Doğal olarak Kilise hukuku her şeyi kapsamadığından Kilise de kendi hukukunu yenileme ihtiyacı hissederken Roma hukukunun yorumlanma çalışmalarının yoğunlaşması aynı zamanda seküler alanları da ilgilendiren kanunların çıkarılması ihtiyacından doğmuştur. Ve aşağıda bahsedeceğimiz üzere üniversiteler harıl harıl bu hukukun geliştirilmesi üzerine yoğunlaşacaktır.

Yukarıda defalarca bahsedildiği üzere Avrupa'da bilim ve felsefe hareketlenmesi 12. yüzyılın sonunda Platon ve Aristo'nun eserlerinin çevrilmesiyle ve İbn Sina ve İbn Rüşd gibi Müslüman felsefe rüzgârının Batıyı etkilemesi önce dini eserlerdeki yorumların değişmesine ve ufkun genişlemesine vesile olur. Ardından yine kadim Yunan bilim ve tekniğini keşfetmek amacıyla yola çıkan keşifler ve

³² Luigi Catalani, "Chartres Okulu ve Platon'un Yeniden Keşfedilmesi" *a.g.e.*, ed. U. Eco, C. 2, ss. 294-95.

³³ Gilson, *a.g.e.*, s. 258.

³⁴ Catalani, *a.g.m.*, s. 297.

³⁵ Dario Ippolito, "Hukuk Biliminin Yeniden Doğuşu ve Müşterek Hukukun Gelişimi", *a.g.e.*, ed. U. Eco, C. 2. s. 234.

³⁶ Ippolito, *a.g.m.*, s. 236.

laikler mesela Ptolemaios'un astronomisini anlamak için el-Fergani, el-Battani ve el-Bitrucci gibi Müslüman eserleri çevirir. Tıpta ise Galenos'un tıbbi İbn Sina, er-Razi ve el-Zehravi'nin eserleri ile taranır. İbn Sina aslında simya, tıp ve felsefi ilahiyat alanında Avrupalıların takip ettiği karakter olmuştur. Latinceye aktarılan eserleri burada listelemek istemiyoruz ancak doğu-batı arasındaki etkileşim trafiğine bir örnek daha verecek olursak tarımsal üretim, sulama, tarım aletleri gibi Arapların kendilerinin de başarılı şekilde kullandığı tarım usulleri Avrupa'ya aktarılmıştır.³⁷

A) Üniversitas

Üniversite, ortaçağın bugünün dünyasına kattığı önemli bir kurumdur. 12. yüzyıldan beridir soluksuz gelmeyi başaran üç beş kurumdan birisidir. Üniversite ismi ve içindeki kurumları, kadroları, unvanları hala bugün kullanılmaktadır. Bu fasılasız mirasın başlangıcı da yukarıda bahsettiğimiz şartların ve imkânların oluşmasıyla mümkün olmuştur. *Universitas*, -bir türde- çokluk ve insanlar topluluğu manasına gelir.³⁸ Bir başka deyişle ortaçağda zanaatkarların ve esnafın kendisine ait loncaları (guild) olurdu ve bu öncülde yola çıkarsak *universitas* da bir nevi hocalar ve öğrenciler loncası denilebilir. Bu tanımdan yola çıkarsak *Universitas* kelimesi evrensel bilgiyi öğrenme mekânı anlamına gelmediği; sadece aynı bölgede bulunan öğrenci ve hocaların kişilerin geneline verilen isim olduğu dikkat çekilmiştir.³⁹ Ayrıca bugünlere kadar gelen bu kurumun geçmişi veya iptidai versiyonu ve benzeri olmadığı için kendi tarzına münhasırdır. Bu üniversiteler 12. yüzyıl rönesansının ürünüdür.

Üniversiteler manastır okullarından organizasyonel ve bilimsel olarak farklıydı: Organizasyonel olarak üniversiteler, imtiyazlı, korunmuş ve özerklik sahibi tüzel kimlik oluşturduğu gibi bilimsel olarak ise tıp, hukuk ve teolojiyi ilmi araştırma konuları olarak ele almasıydı.⁴⁰

Üniversite kelimesinin içini bugünkü anlamda dolduran ve belli dönem muğlak bir terim daha kullanılır: *studium generale*. *Studium* sabit bina ve yerleşkelere takılan isim değil de farklı coğrafyadan gelen öğrencilerin önemli hocalardan⁴¹ yüksek seviyede hukuk, tıp ve teoloji derslerini takip ettiği eğitimin sisteminin adıdır.⁴² Genelde tarikatlar tarafından açılmış olan hukuk ve tıp alanında eğitim veren kurumlardı. **Salerno Tıp Okulu**, Yunan ve Arap çevirileriyle beslenerek Avrupa'nın en büyük *studiumu* olmuştur. Salerno Tıp Okulu'nun asıl özelliği, buradaki hekimlerin çevirdikleri ve ortaya çıkardıkları eserleri pratik olarak incelemeye başlamaları yani ortaçağlara hâkim olan teorik eğitimin dışında uygulamalı bir bilim sistemine geçmiş olmalarıdır. Bu okul, yerleşik konumu itibarıyla Müslüman tıbbıyla alakasız olması neredeyse imkânsızdır. Ki Arapçadan önemli tıp

³⁷ Giovanni Di Pasquale, "Tarımda Devrim", a.g.e., ed. U. Eco, C. 2. s. 376.

³⁸ Hastings Rashdall, *The Universities of Europe in the Middle Ages*, Clarendon Press, Oxford 1895, C. 1, s. 7.

³⁹ Rashdall, a.g.e., s. 6.

⁴⁰ George Makdisi, *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim*, (çev. Ali Hakan Çavuşoğlu, Tuncay Başoğlu), Klasik Yayınları, İstanbul 2012, s. 377.

⁴¹ Bu hocalar da Masterial Guild'e (Hocalar Loncası) kayıtlı ve oradan onaylı olmak zorundaydı. A.g.e., s. 9.

⁴² Rashdall, a.g.e., ss. 8-9.

eserlerini eviren Afrikalı Constantinus'un bu okulda görev yaptığından okul en parlak d nemlerindeydi.⁴³ Yukarıda da bahsettiğimiz gibi İtalya, hem Yunancadan hem Arapçadan yapılan çevirilerin icra edildiği entelektüel merkezlerin ( rn. Monte Cassino) yoğun olarak bulunduğu coğrafya olmasından ötürü bu tür okullar burada çokça ürün verebilmiştir. Bu  niversiteden mezuniyet şartı ise mezun adayından belli sayıda *doctor*ların önünde tezini savunması istenir ve aday başarılı olursa mezun olurdu.⁴⁴ Ancak 13. yüzyılın sonlarında doğru Arap-Yunan tıbbının Avrupa'daki yüzü olan Salerno, eğitimde pratiği (*experiment*) terk edip statikleşince (veya skolastikleşince) yıldızı s nmeye başlar ve II. Friedrich'in açtığı Napoli, Montpellier ve Bologna  niversitelerinde tıp fakülteleri Salerno'dan bayrağı devralırlar.⁴⁵

1200'l  yıllarda bazı Papalar ve İmparatorlar ( rn. II. Friedrich) Napoli, Toulouse, gibi şehirlerde *studium*lar kurmaya başlarlar ancak bu *studium*lar önceden serbestçe açılabilirken bu tarihlerde Papa ve Kral otoritesinin izni (Papal Bull) ile kurulur hale gelmişti.⁴⁶ Zamanla bu *studium* kelimesi yerini *universitas*a bırakacaktır.⁴⁷ Univeristas kelimesini lonca anlamında da kullanıldığında Paris  niversitesi hocalar tarafından kurulmuş ve katedral okullarından doğan bir kurum olduğu gibi Bologna  niversitesi ise öğrenciler tarafından kurulmuş ve katedral bağlantısı olamayan bir kurumdu.⁴⁸ Ayrıca ilk kurulan ve muntazam binalara sahip Bologna  niversitesi hariç diğer Paris ve Oxford gibi üniversitelerin sabit mek nları olmadığı gibi bazen de çok olumsuz ortamlarda (orneğin ahırdan bozma ve öğrencilerin samanlara oturduğu binalar) dersler verilmiştir.⁴⁹ Dikkat çekilmesini istediğimiz bir diğer husus da *Petrus Abelardus*'ın  niversiteleşme noktasındaki rolü çok önemlidir. Gezin ve kariyeri istikrarsız olan Abelardus peşine taktığı öğrencilere verdiği dersler ile yaşantısı Avrupa'da birçok öğrenciye ilham vermiş ve Avrupa  niversiteleri kendi aralarında öğrencilerin hareket ettiği böylece bilgi transferinin kolayca ve bolca sağlandığı kurumlar haline gelmiştir. İlk başlarda birkaç hoca ve onların takipçisi öğrencilerin toplanıp oluşturduğu bir sistem olan *universitas*lar zamanla Papa ve Kralların müdahil olup resmen kurdukları bir yapıya d n yecektir.

Dikkat çekilirse  niversiteler kendi dönemlerindeki katedral okullarından farklı bir süreci takip etmektedir. Kendi sistemini inşa ederek bugünlere kadar gelebilen ilk universitas, **Bologna  niversitesi**'dir (1088). Hukuk alanında İtalya'da yapılan çalışmaların ortaya çıkardığı bir kurum olmuştur. Bu  niversite retorik, edebiyat, hukuk (Roma hukuku d hil) ve teoloji metinlerinin yeni usullerle yorumlandığı (*summa*) ve geliştirildiği yerdi. Aynı zamanda edebi yazı ve imla metotlarının

⁴³ Corsi, a.g.m., s. 329.

⁴⁴ Rashdall, a.g.e., s. 84.

⁴⁵ Rashdall, a.g.e., s. 85.

⁴⁶ Rashdall, a.g.e., s. 10.

⁴⁷ Rashdall, a.g.e., s. 16.

⁴⁸ Coulton ve Hunt'tan naklen, Burçin Erol, "Ortaçağ Avrupası ve  niversiteler" Doğu Batı D şune dergisi, S. 33, y, 2005, s. 84.

⁴⁹ Erol, a.g.m., s. 85.

geliştirildiği ve edebiyatın zirve yaptığı üniversiteydi. Bu üniversite, Roma hukukunun ihyasıyla Kilise ve medeni hukukun yeniden metin-kritik ile tefsir edildiği ve böylece içinde bulunduğu İtalya'nın yönetici ailelerine (Lombardlar) hukuk (jurisprudence) noktasında önemli etkiler bırakmıştır. Burada üniversitenin oluşumunu hazırlayan zemin I. Friedrich Barbarossa'nın (ö. 1190) yayınladığı ferman ile öğrencileri hukuki olarak korumuş ve öğrenciler de böylelikle hukuk eğitimi almak için *universitas scholarium*'u (öğrenciler topluluğu/üniversitesi) oluşturmuştur.⁵⁰ Öğrencilerin üniversitesi demek hangi hocaların ders verebileceğine ve hatta üniversitenin idaresine direkt etkide bulunmak demektir.⁵¹

Avrupa'nın felsefi hareketleri ve düşünce yapısının kendi içinde farklı olduğunu ayırmak için Alpler kullanılır. Alplerin güneyindeki bilimsel epistemoloji ve ilgilenilen konular ile Alplerin kuzeyi arasında farklar mevcuttur. Metafizik ve teoloji alanlarının tefsiri Alplerin kuzeyine mahsus hukuk metinlerinin yorumu ve edebi eserlerin tetkiki de Alplerin güneyine mahsus kalmıştır. Nitekim Fransa'da teşkil eden okullar ve birazdan anlatacağımız Paris Üniversitesi diyalektik teoloji ve metafiziği inceleme alanı olarak seçmiştir.⁵² Yine Fransa'da eğitim manastırlara bağlı olmuş ve Paris Üniversitesi katedral okullarından kopmuş kurum ise de Bologna bunun aksiydi.⁵³ **Paris Üniversitesi**, Avrupa'nın muhtelif yerlerinden çok sayıda gezgin öğrenciyi kendi bünyesinde topladığı gibi Abelardus gibi hocaların ders verdiği bir kurum hüviyetini barındırıyordu.⁵⁴ Abelardus'un ilmi alandaki karizması Paris'in ününe ün katmıştı. Her ne kadar Paris üniversitesi dini kurumlardan bağımsız olmuşsa da üniversite hocaları bu üniversiteyi tam dini gayelere bağlı bir kurum haline getirme ve müstakil bilimsel bir merkez haline getirme ikilemi arasında sıkışmıştı.⁵⁵ Bu hengâmede Papalar için Paris Üniversitesi ya Hristiyanlığın hakikatini dünyaya yaymak için Kilise'nin elindeki en güçlü eylem aracı olacak ya da Hristiyanlığı zehirleyecek bitmez tükenmez bilinmeyen yanlışlık kaynağından başka bir şey olmayacaktı.⁵⁶ Bu ikilem nedeniyle Paris üniversitesi Papalık ile Aristo'nun ahlakını, mantığını ve fiziğini pozitif bilgilerle öğretmek isteyen seküler hocalar -ki Paris İbn Rüşçülüğünün en görünür şeklidir- arasında gidip gelmiştir.⁵⁷ Nihayet Paris Üniversitesi, Papalık tarafından ödüllendirilerek Paris'teki hocalara tüm dünyada sınavsız eğitim verebilme hakkını tanınmıştı. Ancak Paris Üniversitesi'nin özgürlüğü, 1229 yılında öğrenciler ile kolluk güçleri arasında geçen kanlı çatışmalar ile grevler neticesinde Fransa Kralı'nın pes etmesiyle gerçekleşir ve hocalara

⁵⁰ Francesco Stella, "Yeniden Uyanışlar ve Canlanmalar", a.g.e., ed. U. Eco, C. 2

⁵¹ Alan B. Cobban, "Student Power in the Middle Ages", *History Today*, C. 30, S. 2. 1980, <http://www.historytoday.com/alan-b-cobban/student-power-middle-ages>.

⁵² Rashdall, a.g.e., s. 94.

⁵³ Rashdall, a.g.e., s. 95.

⁵⁴ Gilson, a.g.e., s. 386.

⁵⁵ Gilson, a.g.e., s. 387.

⁵⁶ Gilson, a.g.e., s. 389.

⁵⁷ Gilson, a.g.e., s. 388.

licentia docenti (ders verme yetkisi) verilerek bu yetki din adamlarından hocalara geçmiş olur.⁵⁸  niversitenin bulunduğu bölgede eğer bölge idarecisi veya burjuva,  niversiteye karşı olumsuz tavır aldığında hocalar dersleri keserek veya başka yere giderek tepki koymuş oluyorlardı ki hocaların bu g leriyle açılmış  niversiteler ( rn. Padua  niversitesi) vardı.⁵⁹

Oxford  niversitesi ise İngiltere'nin kıta Avrupa'dan uzak oluşunun avantajını en iyi gösteren kurumlardan birisidir. Paris  niversitesi'nin aksine fazla siyasi ve dini müdahalelere maruz kalmamış ve metot olarak da kendisine has bir müfredat ve eğitim metoduyla Paris'in Aristocu diyalektiğin aksine Platon'u referans alarak Arap d ř n rlерinin kendilerine açıkladığı gibi matematiği ve fiziği dinin hizmetine alacaktır.⁶⁰ Kuruluş tarihinin kesinliği belli olmasa da (tahminen 1096) Paris  niversitesi'nden gelen İngiliz  ğrencilerin burada eğitim vermeye başlamasıyla kurulur. 1231 yılında universitas unvanını alarak meşrulaşır. 1209 yılında öğrencilerle şehir halkı arasında çıkan anlaşmazlık sebebiyle bazı öğrenciler ve akademisyenler Cambridge'te ayrı bir  niversite kurarlar: Cambridge Üniversitesi. Oxford ve Cambridge  niversiteleri öğrencilere yurt ve burs imkânının verildiği *college* türüne girmektedir. Oxford'un diğer bir hususiyeti de kurulurken ne bir dini kurumdan kopmuş ne de bir dini güce dayanmaktaydı.⁶¹

B)  niversitede Eğitim

Üniversitelerde sanatlar fakültesi (facultas artium) hukuk, teoloji ve tıp bölümleri olurdu. Sanatlar fakültesinin başkanı *rector**d . Bu fakülte  niversitenin en kalabalık fakültesi olması hasebiyle rector zamanla tüm  niversitenin sorumlusu haline geldi.⁶² Yükseköğretimin ilk adımının tamamlanması için sanatlar fakültesinin bitmesi zorunluluğu vardı. (Yedi liberal sanattan** oluşan bu fakülte, *trivium*-gramer, retorik ve mantık; *quadrivium*-aritmetik, geometri, müzik ve astronomiden oluşuyordu.) Altı süren bu lisans eğitiminin ardından bachelor*** olan öğrenciler (disciple) tıp, hukuk veya teoloji eğitimi alır ve 30 -35 yaşları arasında mezun olurdu.⁶³ Ancak teoloji eğitimi en uzun ve en zor olan eğitimdi. Eğitim dili hepimizin malumu olduğu gibi Latinceydi. Üniversite için kullanılan metinler yere ve zamana göre değişse de gramer için Donatus ve Priscian, retorik için Cicero, mantık

⁵⁸ Stella, a.g.m., s. 484.

⁵⁹ Erol, a.g.m., s. 85.

* **Rector**: yönetici, sorumlu gibi anlama gelmektedir. Lat. Rectum.

** **Artes Liberales**, yedi serbest sanat olarak anlamlandıracağımız üzere eski Yunan ve Latin geleneklerine göre tasnif edilmiş klasik bilim sınıflandırmasıydı. İslam dünyasında da biraz değiştirilerek uygulanmıştı.

*** (B.A.) **Baccalarium Artium** (Bachelor of Arts) bu yedi sanattan mezun olan öğrencilere verilirdi. **Magister Artium** (Master of Arts) ise teoloji, hukuk, tıp gibi üst düzey disiplini bitirenlere verilen unvandı.

⁶⁰ Gilson, a.g.e., s. 391. Buradaki mezkur Arap düşünürlerden biri -yazarın da işaret ettiği üzere- İbnu'l-Heysen'dir.

⁶¹ Rashdall, a.g.e., c. 2, s. 328.

⁶² Erol, a.g.m., s. 87.

⁶³ Stella, a.g.m., s. 484.

için Aristoteles ve Baethius, matematik ve astronomi için Ptolemaios ve Euclides, dini hukuk için Gratianus ve Kitab-ı Mukaddes, medeni hukuk için Justinianus'un Roma hukuku ve tıp için Hippokrates, Galen, İbn Sina, Razi'nin eserleri okutulmuştur.⁶⁴

Hukuk bölümünü bitirip ders verenlere (licentia docendi iznini almış olanlara) *doctor* unvanı, sanatlar fakültesini bitirip ders verebilir hale gelene de *master* veya *magister* unvanı verilmişse de doctor unvanı hukuk bölümünden diğerlerine de geçmiştir.⁶⁵ *Professor* unvanı da ders verenler için kullanılmış ancak ortaçağda doctor unvanı master ve professorden daha havalıydı.⁶⁶ Ayrıca  ğretim  yesi olma yetkisi üniversitelere göre değişiklik göstermekteydi. Mesela Paris'te  ğretim  yesi olma yetkisini kilise verirken Bologna'da ise hocalar kendi aralarında vermişlerdi.⁶⁷

College sistemi fakir öğrencilerin eğitimini sürdürmesi ve barınması için hayırseverler tarafından kurulmuş yapıdır. Üniversitede  ğrenci olmanın minimum yaşı 14't  ve hem bürokrasi hem de hocalık için  niversite mezunu olmak gerekiyordu.⁶⁸ İhtisas sınavlarında bugünküne benzer şekilde  ğrenci, yetkililerin önünde tezini sözlü savunma yaparak argümanını ispatlamak zorundaydı.⁶⁹ öğrenim yöntemi ise ortaçağ karakteristiğiydi. İslam dünyasında da g r ld ği gibi hoca bir metni ele alır ve yorumlar öğrencilerin imkân olan not tutar olmayan da ezberlerdi. Metin temelli teorik eğitim sistemi ile genelde otorite metinlere başvurulur ve tartışmalarla bilgi geliştirilirdi.⁷⁰  niversite öğrencileri -zellikle yurtlarda kalanlar- üzerinde sıkı denetim ve belli disipline ait kısıtlamalar vardı ama genel bir disiplinsizlik ve başarısızlık sık rastlanan bir hadiseydi.⁷¹ Ortaçağdaki  niversiteler adeta bir Şehir gibi kozmopolit olmaktaydı ve hemen her üniversitede yabancı milletlerden çok  ğrenci iştirak ederdi. Zaten college sisteminin gelişmesi, üniversitelerin büyümesini ve bilgi birikiminin hızlanmasına imkân sağlamıştır. College sistemi bir yanda gelişirken üniversitelerin bulunduğu ülkelerin yöneticileri yabancı öğrencileri korumayı üstüne vazife bilmişlerdir. Örneğin Fransa Kralı, kendi ülkeleriyle savaşta olmasına rağmen Paris  niversitesi'ndeki yabancıları korumuştur.⁷² Zaten  niversitelerin kendi ilerinde özerk olmasının etkenlerinden birisi de budur. Ortaçağda  niversite öğrencilerini destekleyen kurumlar olan *college* ve hocaların ve öğrencilerin loncası anlamındaki *universitas* birbirinin yerine geçen kelimler değildi.⁷³ Ancak bugün bu iki kelime,  niversite yapısının karmaşıklaşmasıyla birbirinin yerine kullanılır olmuştur.

⁶⁴ Le Goff ve Hunt'tan naklen Erol, a.g.m., s. 89.

⁶⁵ Rashdall, a.g.e., s. 22.

⁶⁶ Rashdall, a.g.e., s. 207.

⁶⁷ Makdisi, a.g.e., s. 394.

⁶⁸ Erol, a.g.m., s. 87.

⁶⁹ Erol, a.g.m., s. 88.

⁷⁰ Erol, a.g.m., s. 89.

⁷¹ Erol, a.g.m., s. 91.

⁷² Rashdall, a.g.e., s. 518.

⁷³ Makdisi, a.g.e., s. 341.

Üniversitelerin en önemli katkısı buldukları çevrelerde kitap istinsahı ve kütüphanelerin tesisini yaygınlaştırmak olmuştur. Birçok eser yeniden yazılmış ve çoğaltılmaya başlanmıştır.⁷⁴ Artık Ortaçağ'ın sonunda Avrupa'da 80 tane üniversite bulunuyordu.⁷⁵ Üniversiteler ortaya çıktığından beridir Kilise'nin müdahalesini sürekli hissetmişlerdir. Çünkü ilk açıldıklarında üniversite hocaları ve yöneticileri din adamlarından oluşuyordu. Ancak zorlu ve uzun süreçte Kilise, üniversiteleri kontrol etmekten vazgeçmişti.

4. Bölüm: Medrese ve Üniversite

Üniversitelerin uzun soluklu macerasını üstün başarıyla tamamlaması ister istemez diğer kültürler, kendi içyapılarında bu üniversitenin varlığını aramaya başladılar. Bu arayışların içinde Müslüman topluluklarda da kendi gelişmiş yükseköğretim kültürünün üniversite adlı kuruma benzerliği üzerinde kalemler oynatıldı. Medreseler üzerinde çalışmaları bulunan George Makdisi, bu konuya da temas etmiştir.⁷⁶ Biz de bu bahiste onun bu temasını irdedeleyeceğiz.

G. Makdisi, önce üniversite ve yükseköğretimin ayrı şeyler olduğunu belirterek başlıyor. Söz konusu üniversite ortaya çıkmadan önce Yunan-Roma dünyasında, Bizans'ta, İslam dünyasında hatta Hıristiyan Batı'da yükseköğretim mevcuttu.⁷⁷ Ardından Makdisi üniversitenin tanımına girerek onun sabit bir bina değil bir lonca, bir topluluk anlamına geldiğini belirtir.⁷⁸ Nitekim üniversitenin Arapçasını “el-câmiatu” düşündüğümüzde ismi mekân olarak çekimlenmiş medreseden farklı şeyler kastedildiğini anlayabiliriz. Medrese, üniversitenin aksine bir bina da kastedilmektedir.⁷⁹

Üniversite Batı'da ününü kazanmaya başladığından beri yukarıda da bahsettiğimiz üzere Papalık'ın dikkatini çekmiş ve ortodoksi öğreti için kullanılan bir kurum yapılmak istense de medrese ise her türlü hukuk yolunun (mezheb) öğretildiği kurum olmuştur.⁸⁰ Makdisi burada medreselerde her türlü mezhebin öğretildiğini söylese de medrese kurumu Sünniliğin tesisi için yaygınlaştırıldığını ve İslam dünyasındaki Sünni müfredatta medreselerin oranının yüksekliği medreselerin de bu amaçta üniversitelerle aynı işleve döndüğünü görebiliriz. Bu açıdan iki kurum da benzerlik teşkil edebilir.

Avrupa'daki üniversiteler sayesinde yükseköğretim belli sınırlarda merkezleşmiş ve üniversitenin bünyesinde toplanmıştır. Ancak İslam dünyasında yükseköğretim çeşitlendiği gibi her medresenin kendisine ait vakıf ve kendisine münhasır hocalarıyla merkezi bir boyuta geçememiştir.⁸¹ Burada dikkatimizi çekmesi gereken nokta merkezleşen yükseköğretim kendisine has bürokrasi

⁷⁴ Erol, a.g.m., s. 93.

⁷⁵ Erol, a.g.m., s. 94.

⁷⁶ George Makdisi, “Madrassa nad University in the Middle Ages” www.jstor.org, t: 12.04.2014.

⁷⁷ Makdisi, a.g.e., s. 330. 4 nolu dipnot.

⁷⁸ Makdisi, a.g.m., s. 257.

⁷⁹ Makdisi, a.g.m., s. 258.

⁸⁰ Makdisi, a.g.m., ss. 258-59.

⁸¹ Makdisi, aynı yer.

sağladığı gibi bunun neticesinde yine kendisine has bir yapı içinde özerkleşip güç kazanmasına da imkân vermiştir.

İcazet veya *licentia docendi* isimleriyle tanımlanan ders verme izni belgesi hem Müslüman doğuda hem de Hıristiyan batıda benzerlik teşkil eder.⁸² Ancak bir noktada farklıdır. O da İslam dünyasında ders verme yetkisi belgesi hiçbir kurumsal müdahale olmadan hoca ile öğrenci arasındaki kişisel iletişimle yapılmaktayken batıda üniversite ile yerel kilisenin müdahil olduğu karmaşık ilişkiler neticesinde temin edilir.⁸³

George Makdisi'ye göre son husus da İslam hukukunun tüzel kişiliği tanımlamıyor olması doğuda üniversite adlı kurumun oluşmasını engellemiştir.⁸⁴ Burada Makdisi, İslami vakıf kültürünün oluşturduğu kurumun Batı'daki aksinin *college* olduğunu vurgular.⁸⁵ *College* ve *universitas* arasındaki farka burada da değinirsek üniversite öğrenci ve hocaların toplandığı lonca (*guild*) veya birlik (*corporation*) ise college yükseköğretime devam eden öğrencilere destek için kurulmuş yapılarıdır.⁸⁶

Sonsöz

Bugün dünyanın her yerinde “yükseköğretim” denilince hemen üniversite ve onun özelliklerinin gelmesi bu kurumun kendi içindeki başarısıdır. Üniversiteler bugün öyle bir boyutta otorite haline geldi ki diğer kültürler kendi geçmişlerinde üniversiteler aramaya başladılar. Kendi içinde çeşitli ve yaygın eğitim sistemi oturtmuş Müslüman topluluklar da kendi geçmişlerinde bir üniversite kültürü aramışlardır. George Makdisi gibi tarihçilerin yaptığı çalışmalarda tetkik edilen medrese-üniversite mukayesesi incelenmeye değer bir bahistir.

Üniversitenin tarihi bölgelere göre değişen uzun soluklu bir maceradır. Üniversitelerin tarihi, küresel bilgi nazariyesinin değişimini beraber yaşamıştır. İlk kurulduğundan edebi metinlerin skolastik metot denilen sistemle kritik edildiği ve yorumlanıp çoğaltıldığı yerler olan üniversiteler daha sonra niceliksel bakış açısıyla tabi bilimlerin gündeme taşındığı ve bu metotla önce felsefenin ardından doğanın incelendiği kurumlara dönüşmüştür. Üniversiteler, pratik bilginin edinilebileceği yerler olarak görülürdü. Hatta epistemolojide statikleşen üniversiteler (örn. Salerno, Bologna) zaman ilerledikçe kendisini yenileyememiş ve cazibesini kaybetmiştir.

Bugüne kadar gelen üniversiteler, ilk dönemlerdekinden oldukça farklı bir tablo göstermektedir. Ancak hem hiyerarşi ve dolayısıyla kadro sistemi hem de eğitin biçimi noktasında ortaçağdaki ilk versiyonlarına benzemektedir. Üniversiteler, kozmopolitleştikçe "evrenkent" olmuştur.

⁸² Makdisi, a.g.m., s. 260.

⁸³ Makdisi, a.g.m., s. 261.

⁸⁴ Makdisi, a.g.m., s. 266.

⁸⁵ Makdisi, a.g.e., s. 331.

⁸⁶ Makdisi, a.g.e., s. 341.

Nitekim kurulduğundan beridir üniversiteler farklı dillerde ve ölkelerde öğrencilerin ve hocaların toplanıp bilgi alışverişinde bulunduğu kurumlar olmuştur. Türkiye'deki üniversitelerin(!) statikleşmesinin ve üniversite olamamasının en büyük nedeni universitas kelimesinin içini dolduracak kadar yabancı hoca ve öğrencileri bünyesinde toplayamamasıdır. Çözüm arayışı olarak da hocanın Türk, öğrencinin Türk olduğu yerlerde eğitim dilinin İngilizce olması vaziyeti değiştirmeyecektir ki bunu da net bir şekilde görebilmekteyiz.